

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI YA 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA (FAL)

BAMMBIRI LA VHUVHILI (P2)

LARA 2013

MARAGA: 70

TSHIFHINGA: awara 2

Bammbiri ȀȀ ȀȀ na masiatȀari a 19.

NDAELA NA MAFHUNGOTHANGELI

1. Vhalani siatari heli nga vhuronwane ni sa athu u fhindula mbudziso.
2. Ni songo lingedza u vhalu bammbiri lothe. Tolani thebulu ya zwi re ngomu kha siatari li tevhelaho ni swaye nomboro dzo disendekaho kha bugu dze na guda n'waha uno. Nga murahu, vhalani mbudziso idzo uri ni kone u nanga dzine na tama u fhindula.

3. Bammbiri heli lo vhumbwa nga khethekanyo NNA:

KHETHEKANYO YA A: Nganea
KHETHEKANYO YA B: Dirama
KHETHEKANYO YA C: Nganeapfufhi
KHETHEKANYO YA D: Vhurendi

4. Fhindulani MBUDZISO MBILI fhedzi, dzi tshi bva kha khethekanyo MBILI dze na nanga kha idzo khethekanyo nna.

KHETHEKANYO YA A: NGANEA
Fhindulani mbudziso NTHIHI kha nganea ye na guda.
KHETHEKANYO YA B: DIRAMA
Fhindulani mbudziso NTHIHI kha dirama ye na guda.
KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI
Fhindulani mbudziso NTHIHI.
KHETHEKANYO YA D: VHURENDI
Fhindulani mbudziso MBILI.
Shumisani mutevhe wa u sedzulusa uri u ni thuse.

5. Tevhedzani ndaela dzo n'walwaho mathomoni a khethekanyo inwe na inwe nga vhuronwane.
6. Nomborani phindulo dzanu nga ndila ye mbudziso dza nomborwa ngayo kha bammbiri la mbudziso.
7. Thomani khethekanyo inwe na inwe kha siatari LISWA.
8. N'walani nga vhudele nahone zwi no vhalea.
9. Ndangatshifhinga yo anganyiwaho: Shumisani minetse i re henefha kha 60 kha khethekanyo inwe na inwe.

ZWI RE NGOMU

KHETHEKANYO YA A: NGANEA			
Fhindulani mbudziso NTHIHI INWE NA INWE.			
NOMBORO YA MBUDZISO	LUSHAKA LWA MBUDZISO	MARAGA	SIATARI
1. <i>U tshila ndi u vhona</i>	Mbudziso ndapfu	35	5
2. <i>U tshila ndi u vhona</i>	Mbudziso pfufhi	35	5–7
KHETHEKANYO YA B: DIRAMA			
Fhindulani mbudziso NTHIHI INWE NA INWE.			
3. <i>Findinkodo</i>	Mbudziso ndapfu	35	8
4. <i>Findinkodo</i>	Mbudziso pfufhi	35	8–10
KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI			
Fhindulani mbudziso NTHIHI INWE NA INWE.			
5. Ndi a putedza ha itea dembe	Mbudziso ndapfu	35	11
6. Ni khou pfuka mulayo	Mbudziso pfufhi	35	11–13
KHETHEKANYO YA D: VHURENDI			
Fhindulani mbudziso MBILI DZINWE NA DZINWE.			
7. Vha songo niala	Mbudziso pfufhi	17½	14–15
8. Tshidakwa	Mbudziso pfufhi	17½	15–16
9. Mbofholowo na mulalo zwi ngafhi?	Mbudziso pfufhi	17½	17–18
10. Ro tangana	Mbudziso pfufhi	17½	18–19

MUTEVHE WA U SEDZULUSA

KHETHEKANYO	NOMBORO YA MBUDZISO	TSHIVHALO TSHA MBUDZISO DZO FHINDULWAHO	√
A: Nganea (mbudziso ndapfu KANA pfufhi)	1–2	1	
KANA			
B: Dirama (Mbudziso ndapfu KANA pfufhi)	3–4	1	
KANA			
C: Nganeapfufhi (Mbudziso ndapfu KANA pfufhi)	5–6	1	
KANA			
D: Vhurendi	7–10	2	
PFESANI: Ivhani na vhubanzi uri no fhindula kha khethekanyo MBILI fhedzi.			

KHETHEKANYO YA A: NGANEA***U TSHILA NDI U VHONA – RN Maḡadzhe***

Fhindulani mbudziso NTHIHI kha idzo dzi re afho fhasi.

MBUDZISO 1 (Mbudziso ndapfu)

Vhulapfu ha phindulo ya mbudziso ndapfu kha vhu vhe maipfi a u bva kha **250** u ya kha **300**.

Talutshedzani ndila ye muḡwali a i shumisa kha u bvisela khagala puloto ya nganea iyi no sedza zwipida zwi tevhelaho:

Mathomo
Kubveledzelwe kwa mafhungo
Mathakheni
Thasululo.

[35]

KANA**MBUDZISO 2 (Mbudziso pfufhi)**

Vhalani mafhungo a re afho fhasi uri ni kone u fhindula mbudziso dzi a tevhelaho:

Mpho na mufumakadzi vho dzula zwavhudi nga maanda, fhedzi munna ndi ndou ... Muhumbulo wa uri Maria u na muḡhannga, u ita zwauri Mpho a pfe lufuno lwawe kha Maria lu tshi tou duga sa mulilo wa pharafeni. Avha vhaḡwe vhane vha khou ralo, ho bvelela mini khavho? 'Tshe ra ḡa vhana vha ndau ro fhedza ra itwani?'

Duvha ḡi kha ḡi vha ḡeneli nga madekwana a hone, hu vhone Mashudu e ngomu ngadeni ya nduni yawe a tshi khou sheledza miroho. U sheledza u khou sokou sheledza-vho, fhedzi muhumbulo wawe a u ho khazwo. Tshe Maria a thoma zwa u kola-kola u pfa a sa tou diphina zwavhudi muyani. Zwezwi a tshi khou sheledza, vhathu vhanzhi ndi vha fhiraho nga heneḡho tsini vha tshi mu lumelisa. Vhaḡwe vhavho vha ita vha tshi mu humbela na muroho. Naho vhathu vhanzhi vho vha vho vhlulela u ya mahayani avho, ho vha hu si na o dzhayaho u fana na Ndaḡiso. Ndaḡiso u vhone a tshi khou bva mabiko ane a tou phopha sa mvula ya tshirulu.

'Khezwi ni tshi khou tou hwenya nga u tou rali?'

Muvhudzisi ndi Mashudu.

'Ndi nga litsha lini u hwenya ndo vhona zwi sa vhone na u pfa zwi sa pfiwi.'

'No vhona mini? No pfa mini?'

'Ndi ri zwe nda pfa na u vhona, zwi a tula!' Ndaḡiso u ralo zwaḡa zwawe zwi tshi khou ya ngeno na ngei. A kha ḡi vha e ene Ndaḡiso, a dovha a isa phanda.

'Ndi ri tshinoni tsho fhufhisa!'

'Inwi ni dina u amba nga dzindimi. Bulani ni sa moni-moni.' Mashudu u ralo o tou pangula ndevhe.

'Ndi ri Maria vho dzhia!'

'Ni ri mini?'

'Ndi ri Maria vho dzhia!'

'Ni ri Maria vho dzhia?' Mashudu u vhudzisa mbudziso iyi a sa pfesesi uri Maria o dzhiwaho ndi ufhio.

'Ee, ndi ri Maria musidzana wanu vho dzhia vathannga vha sa liho vhutete nga u shavha u tetemela.'

'Ni ri Maria wanga vho dzhia? Ngoho hu do lila kili. Vhathu vha do pfa hu tshi pfi ndo la muthu. Ndi ngazwo ano maduvha Maria a sa todi u amba na nne zwavhudi. Hone o dzhiwa nga nnyi?' Mbudziso iyi na u bva a i tsha tou bva zwavhudi. Mbilu yo no dala izwi na zwila, zwidodongi nandi.

- 2.1 Ndi mini tshine tsha khou tswa mutakalo wa Mashudu musi e ngadeni? (2)
- 2.2 Topolani mafhungo MAVHILI mafhungoni aya ane a sumbedza uri Mashudu o dinalea nga maanda. (2)
- 2.3 Ndi zwifhio zwe zwa vha zwi tshi itisa uri Mpho a nanese u funa Maria? (2)
- 2.4 Ndi ufhio muhumbulo we wa ita uri Maria a takalelese Mpho? (2)
- 2.5 Ndi ngani Ndatiso o vhudza Mashudu vhushaka ha Mpho na Maria. (2)
- 2.6 Mpho na Mashudu hu na hune vha fhambana hone ha dovha ha vha na hune vha fana hone. Sumbedzani hungoho ha fhungo ili. (4)
- 2.7 Talutshedzani masiandaitwa e a bevela kha Mpho nge a wana Mashudu e kha zwa vhudzekani na Phophi mufumakadzi wawe. (2)
- 2.8 Zwe Maria a ita zwa u funana na Mpho ngeno e na muthannga wawe, zwi mu bvukulula e muthu-de? (2)
- 2.9 Ndi afhio mafhungo MAVHILI a songo khakheaho zwi tshi elana na mafhungo aya e na vhala kha ayo a tevhelaho:
 - 2.9.1 Mpho na mufumakadzi vho vha vho dzula hu na mulalo mutani.
 - 2.9.2 Mashudu o vha a si na mudi une wa vha wawe.
 - 2.9.3 Ndatiso ndi ene o vhudzaho Mashudu mafhungo a lufuno lwa Mpho na Maria.
 - 2.9.4 Mashudu o vha a si na musidzana ane a andana ane. (2)

- 2.10 Mbudziso dzi tevhelaho dzi fhinduleni nga u ri ***Ndi zwone*** kana ***A si zwone***, ni dovhe ni tikedze:
- 2.10.1 Maria o vha e mabalane vhuongeloni ha Vuvha. (2)
- 2.10.2 Mpho o shela tshanda kha lufu lwa Mashudu. (2)
- 2.11 Talutshedzani muhumbulo muhulwane une wa walana mafhungoni a bugu iyi ya nganea. (2)
- 2.12 Talutshedzani muhumbulo une wa diswa nga lifurase lo talelwaho zwi tshi elana na zwiito zwa Mpho kha mafhungo aya. (2)
- 2.13 Ni vhona zwe zwa bvelela kha Mashudu zwi tshi tendisea? Tikedzani. (2)
- 2.14 Ambani vhudipfi hanu nga lufu lwa Mashudu. (2)
- 2.15 Talutshedzani uri arali ho vha hu inwi Mashudu thaidzo iyi no vha ni tshi do vha no i tandulula hani? (3)
[35]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 35

KHETHEKANYO YA B: DIRAMA***FINDINKODO* – TT Mudau**

Fhindulani mbudziso NTHIHI kha idzo dzi re afho fhasi.

MBUDZISO 3 (Mbudziso ndapfu)

Vhulapfu ha phindulo ya mbudziso ndapfu kha vhu vhe maipfi a u bva kha **250** u ya kha **300**

Talutshedzani ndila ye munwali a i shumisa kha u bvisela khagala puloto ya dirama iyi no sedza zwipida zwi tevhelaho:

- Mathomo
- Kubveledzelwe kwa mafhungo
- Mathakheni
- Thasululo.

[35]

KANA**MBUDZISO 4 (Mbudziso pfufhi)**

Vhalani mafhungo a re afho fhasi uri ni kone u fhindula mbudziso dzi a tevhelaho:

Muthumukhulu:	Vho-De Wit vho vhuya vha nnduma ndevhe nga mafhungo a u do litsha u shumisana na rine kha muvhuso wa mbuelano ya lushaka.
Skosana:	Mulandu?
Muthumukhulu:	Vha ri a vha vhoni vha tshi nga nekana tshanda na rine nga uri vha pfa vha sa vhofholowi. Tshiniwe hafhu, vha ri vha toda u fhatu lihora la lushaka vhe nda ha khoro dza phalamennde.
Skosana:	Nne a thi vha vhoni mulandu havha vhanna; nga maanda arali polotiki yavho i ya u fhatu hu si ya u thutha. Arali polotiki yavho ya nga ya Kapa Vhukovhela, ine ya vha ya phurophaganda ya 'swart gevaar' afho a ri nga andani.
Duma:	Vhanna, ri fanela uri ri thanye ri vule matu. Havha vhanna vha vhona unga vha nga tanzwa nguvho dzavho dzo donaho.
Muthumukhulu:	Nne a thi na ndavha na zwinzhi, tenda vharema vha dzula vho vhofholowa, vhe na pfanelo dzothe dzo vha teaho.

Duma:	Vhañwe vhathu vha vhona vho tshinya avho madzina buguni dza divhazwakale, zwino vha vho toḁa u penndulula vhuḁa he vha ita nga pennde ntswa.
Skosana:	Ndi vhone vho ḁaho na 'apartheid'. Ro liga ri tshi tambula, ri si na na ndaka, ri si na mulomo. A ambaambaho vha fhedza vhe mulomo nga phula shate-shate. Ndila ya hone i yeneyi nthihi ya u panga vhathu dzhele tshitangadzimeni hangei.
Duma:	Hu tou nga vho vha vho humbula uri vharangaphanda vhashu vha ḁo hangwiwa vha fhedza vho fela dzhele.
Muthumukhulu:	Kha ri hangwe nga zwa kale ri sedze mushumo wo ri livhanaho.
Skosana:	Muhulisei!
Muthumukhulu:	Ii!
Skosana:	Ri fanela u shuma. Swina ndi leneli line la vho ri a li tsha kokodza Gariki ya muvhuso wa mbuelano ya lushaka.
Muthumukhulu:	Nḁe a thi vhoni swina, ndi vhona khonani. Ndi vhudifhinduleli hashu rothe u shuma itoni la mvelephanda. Fhedzi khonani dzashu ri nga dzi vala mulomo nga u ita zwi tevhelaho.

- 4.1 Talutshedzani fhethu na tshifhinga tshine aya mafhungo a khou bvelela ngatsho. (2)
- 4.2 Topolani tshithu tshe tsha ita uri avha vhathu vha vhe na uyu mutangano. (1)
- 4.3 Ndi zwifhio zwithu ZWIVHILI zwine Muthumukhulu a ri a zwi wana u ḁo pfa o takala? (2)
- 4.4 Nḁani vhuimo ha Muthumukhulu na ha Skosana kha muvhuso wa mbuelano. (2)
- 4.5 Ndi ngani Vho-De Wit vho litsha u shuma kha muvhuso wa mbuelano? Tikedzani nga mbuno MBILI. (2)
- 4.6 Ndi zwifhio zwithu zwine zwa ita uri Muthumukhulu na Skosana vha fhambane kha iyi nyambedzano. (2)
- 4.7 Mafhungoni aya sumbedzani zwithu zwine Skosana a ri ndi vhuvhi he Vho-De Wit vha vha vha tshi khou vha itela hone. (3)

- 4.8 Ndi afhio mafhungo MAVHILI a songo khakheaho kha ayo o newaho afho fhasi:
- 4.8.1 De Wit u khou lwela u bva kha muvhuso wa mbuelano.
- 4.8.2 Skosana na Coetzee vho vha vha tshi thusana kha u lwa na muvhuso wa mbuelano.
- 4.8.3 Skosana na Duma vho vha tshi thusana kha u lwa na zwiito zwa lihora la lushaka.
- 4.8.4 Muvhuso wa mbuelano wo katela Madimokirati na Makomonisi. (2)
- 4.9 Mbudziso dzi tevhelaho dzi fhinduleni nga u ri **Ndi zwone** kana **A si zwone**, ni dovhe ni tikedze phindulo yaṅu:
- 4.9.1 Skosana u vhona kuvhusele kwa lihora la Vho-De Wit Kapa Vhukovhela ku sa mu fushi. (2)
- 4.9.2 Duma u sumbedza uri vhathu vha lihora la Vho-De Wit vho tshinya u bva kale. (2)
- 4.10 Talutshedzani uri ndi ufhio muhumbulo une wa diswa nga fhungo lo talelwaho mafhungoni aya. (2)
- 4.11 Talutshedzani masiandaitwa e a bvelela kha Skosana nga mulandu wa u lwa na De Wit na lihora lawe la Lushaka. (2)
- 4.12 Zwine Skosana a fhindulisa zwone mafhungoni aya, zwi mu bvukulula e muthu-de. (2)
- 4.13 Vhambedzani hune mihumbulo ya Muthumukhulu na ya Skosana ya fhambana hone. (2)
- 4.14 Zwine De Wit a khou todou ita zwa u bva kha muvhuso wa mbuelano ni vhona zwi tshi pfala? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 4.15 Ni ri mini nga kuhumbulele kwa Duma kwa uri lihora la lushaka li khou toda u dibvisa kha vhutshinyi he la tou vhu vhang'a? Tikedzani. (2)
- 4.16 Arali no vha ni Muthumukhulu no vha ni tshi nga ita mini musi De Wit o ri u khou dibvisa kha muvhuso wa mbuelano? Tikedzani. (3)
- [35]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 35

KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI***ZWA VHUTSHILO*** – NA Milubi na LL Mafenya

Fhindulani mbudziso NTHIHI kha idzo dzi re afho fhasi.

MBUDZISO 5 (Mbudziso ndapfu)

Vhulapfu ha phindulo ya mbudziso ndapfu kha vhu vhe maipfi a u bva kha **250** u ya kha **300**

NDI A PUTEDZA HA ITEA DEMBE

Talutshedzani ndila ye muniwali a i shumisa kha u bvisela khagala puloto/tshivhumbeo tsha nganeapfufhi iyi no sedza zwipida zwi tevhelaho:

- Mathomo
- Mutmbu
- Magumo.

[35]

KANA**MBUDZISO 6 (Mbudziso pfufhi)*****NI KHOU PFUKA MULAYO***

Vhalani mafhungo a re afho fhasi uri ni kone u fhindula mbudziso dzi a tevhelaho:

Vho no fhedza ndi fhalâ Maduka a tshi vhidzelwa bvungwi. Henengei ndi he a vho do humbelwa u thusedza kha u ambadza Janet. Maduka a pfa a sa zwi wani uri hani hani 'misisi' a tshi nga mu tulela ngauralo.

A divhudza zwauri kha hu kundwe a tshi khou toda u mu farisa nga khole. A tshi kha di kanakana ngauralo, a vhona Janet a tshi sendela a mu fara nga tshanda. A thoma u mu talutshedza uri ene u funa hani Maduka. A divhika lufuno nga la uri ha athu vhuya a funa muthu sa zwe a funisa zwone Maduka. A ri ene a tshi sedza Maduka ha vhoni a tshi khou vhona muthu mutswu. Ene a tshi mu sedza u vhona a tshi khou vhona muthu ane a mu funa. A sendela tsini, a vha tsini-tsini. Maduka khana ya dinutshela ntha na fhasi. A sedza matô a Janet, a divhona a tshi khou nwelela vhudalani hao. Khathihi fhedzi u pfa e zwandani zwa Janet na Janet e zwandani zwa Maduka. Zwa mbo di dolana, mukosi wa ya na bada.

Nomathemba, mushumi wa khishini a tshi vhona izwi a mbo di shanduka muvanya. A takutshedza a tshi khou hinya-hinya a tshi ri Maduka ndi kale o mu vhea ito, a tshi di fuyu li do wa a doba. A ri ene a nga si zwi imele zwa muthu a no ralo u fulela thanga dzisili ngeno ene a tshi khou niwa nga mvula. Nahone ndi nnyi muswa na mulala o takalaho zwavhudivhudi ane a nga mona swina lo mu kandedzaho tsha lini-lini nga gulungwa lo vhetshelwaho vhana. Nomathemba u ralo a mbo di tou gia mulenzhe nga fhasi, e la da hafha li a kovhela.

Kale hu si lini, veni ya mapholisa ya vha i tshi ri yo wa. U dzhena fhaa vha wana Janet na Maduka vho didzulela. Mapholisa u swika fhaa vhe: 'Ro ni fara ngauri ni khou pfuka mulayo'. Janet ene a ri arali u dzula fhasi na mushumi wawe a tshi khou mu talutshedza kushumele hu u pfuka mulayo izwo vha nga mu fara zwawe. Mapholisa vha sedza Janet, vha sedza Maduka, vha fhedza nga u sedzana. Vha tshi kha di sedzana ngauralo, Nomathemba a vha u a bvelela.

- 6.1 Bulani zwe Maduka na Janet vha vha vha khou ita musi vha sa athu u fhirela bvungwi. (1)
- 6.2 Topolani lifurase line la sumbedza uri Nomathemba o vha o sinyuwa musi a tshi vhona Maduka e na Janet lwe a humbula uri vha khou pfuka mulayo. (1)
- 6.3 Ndi ngani Janet o litshisa mushumo Maduka uri a yo tamba a ambare zwavhudi? (2)
- 6.4 Sumbedzani vhushaka vhukati ha Maduka na Janet he ha vha vhu hone musi vha sa athu u dzhena nduni na musi vho dzhena nduni. (3)
- 6.5 Nweledzani zwithu zwe Janet a ita musi e na Maduka bvungwi. (4)
- 6.6 Ndi ngani Maduka o vha a sa pfesesi zwine Janet a khou mu itela zwone? (3)
- 6.7 Fhindulani mbudziso dzi tevhelaho nga u ri **Ndi zwone** kana **A si zwone**, ni dovhe ni tikedze:
 - 6.7.1 Matshilele a Janet a anana na murero une wa ri, *khuhu ya phambo a i imbi mutsho*. (2)
 - 6.7.2 Maduka o pfa a sa zwi pfesesi musi Janet a tshi ri a mu thuse nga u mu ambadza. (2)
- 6.8 Talutshedzani muhumbulo muhulwane wo itaho uri mapholisa vha si fare Maduka na Janet. (3)

- 6.9 Muhumbulo muhulwane wo faredzwaho nga ili lifurase ndi ufhio? *Ndi kale o mu vhea ito, a tshi di fuyu li do wa a doba.* (2)
- 6.10 Talutshedzani muhumbulo muhulwane une muniwali a tama u u pfukisela kha vhavhali vha iyi nganeapfhufhi. (2)
- 6.11 Zwithu zwe Nomathemba a ita zwa u vhidzela Maduka na Janet Mapholisa, zwi mu bvukulula e muthu-de? (3)
- 6.12 Kutshilele na vhudifari ha Janet ni vhona vhu tshi tendisea? Tikedzani. (2)
- 6.13 Mafhungo a nganeapfufhi iyi a khou bvelela kha Afrika Tshipembe la namusi. Tikedzani kana ni hanedze likumedzwa ili. (2)
- 6.14 Arali inwi no vha no vha ni kha mbambe ya lufuno ine Nomathemba a vha khayoy no vha ni tshi do kunda khayoy? Tandavhudzani. (3)

[35]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 35

KHETHEKANYO YA D: VHURENDI**MBUDZISO 7 (Mbudziso pfufhi)**

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho:

Vha songo nala – TZ Ramaliba

- 1 Naho duvha li tshi otsha nama,
- 2 Madumbu a tshi tita lwa u tita,
- 3 Mibvumbi yo shanduka zhalapaiwa;
- 4 Ndi zwa vhutshilo vha songo neta.
- 5 Vhutshilo ndi tsimu vhu mela tshene
- 6 Muthu ndi muthu u farwa nga mphigela
- 7 La kovhela li kha thoho zwa nga zwiñwe-vho;
- 8 Naho zwo vhifha lwa u vhifha, vha songo neta.
- 9 Naho zwa kombama lwa u kombama;
- 10 Wa shengedzwa nga vhashaya khathutshelo
- 11 Naho vha tuwa nga fumi mutani;
- 12 Zwothe ndi zwa vhutshilo vha songo neta.
- 13 Vhathu ndi vha dzinndwa;
- 14 Vhañwe ndi vha u talana;
- 15 Vhañwe ndi vha a tswelana;
- 16 Zwothe ndi zwa vhutshilo vha songo neta.
- 17 U kundwa ndi ha vhathu;
- 18 U shengela hu da vhathuni;
- 19 Naho dakalo li songo balelwa iwe
- 20 Zwothe ndi zwa vhutshilo kondelela.
- 21 U kondelela hu disa dakalo;
- 22 U kondelela hu disa zwivhuya
- 23 U bva biko hu disa lupfumo;
- 24 A zwi netisi vha songo neta.
- 25 Naho vhavhi vha vha vutshela
- 26 Naho dumbu la vha khakhedza;
- 27 Naho mitumba I tshi vha wela
- 28 Kha vha dzike mbilu yavho vha songo neta.

- 7.1 Nani pfanapheledzo/tshikimu tsha raimi tshine tsha wanala kha ndima ya 4. (1)
- 7.2 Bulani zwithu ZWIRARU zwine zwa wanala kha ndima ya u thoma zwine zwa pfi ri zwi kondelele naho zwi tshi khou bvelela. (3)
- 7.3 Topolani mutaladzi une wa wanala kha ndima ya vhuvhili une wa sumbedza uri muthu u a lovha e mutuku. (1)
- 7.4 Sumbedzani muhumbulo une wa diswa nga ndima ya vhusumbe. (2)
- 7.5 Fhindulani mbudziso i tevhelaho nga u ri **Ndi zwone** kana **A si zwone**, ni dovhe ni tikedze:
Muthu a songo nala naho vhathu vha tshi khou lovha vhe vhanzhi ha hawe. (2)
- 7.6 Kha ndima ya vhurathi hu na he murendi a shumisa ndungekanyo. I buleni ni dovhe ni sumbedze uri ndi ngani. (2)
- 7.7 Nani thalutshedzo ya mutaladzi wa 6. (2)
- 7.8 Talutshedzani muhumbulo muhulwane wa murendi tshirendoni itshi. (1½)
- 7.9 Ambani nga vhungoho/u tendisea/u sa tendisea ha zwine murendi a khou amba kha ndima ya vhuvhili. (3)
- [17½]

KANA

MBUDZISO 8 (Mbudziso pfufhi)

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho:

Tshidakwa – T Makhado

- 1 Vhutshilo hau vhu nga ha luthwethwe vhulimbongi
- 2 Naho wa sindwa mutulini wa mavhele
- 3 Vhutshilo hau a vhu nga guvhuwi
- 4 Nge mathada a u dela sa zwitshela zwa muumba.
- 5 Ngavhe u vhe khundavhalai i shayaho mudengu
- 6 Ha nga u konana na dziphombwe u lozwa ndaka
- 7 Nayo dzau wo dzi rea nga tshikwekwe
- 8 Wa nga tsilu li bulaho zwothe zwa mbiluni.

9	Ngavhe u sa nwe tuvhu
10	Nge wa hangwa vhuṭoma hau
11	U si tsha elelwa zwa maṭhupho
12	Vhunga nyambo dzau hu zwiombo ngomani.
13	Ngavhe mulomo wau u tshi ambela mbevhevhe
14	U lwele vha tsikuni na vhashai
15	U nga magungwa a vhashai o nwela khothe
16	Ngeno vphulusi vha tshi tshimbila nga thongathusedzi.
17	Iwe tshidakwa u vhusaho vhaṭoma
18	U nga ndau i vhombaho ya phanzhe
19	Vhunga thamu na tsolo zwi tshi iledza vhuṭala
20	Nge muvhuso wau wa tshimbila nga thogatserekano.
21	Vhutshilo hau ndi khangala khanganyise
22	Nge khangala ya ruḁa maṭo
23	Vuluvulu lo fa nga vhuhwavho
24	Vhunga iwe u tshi tshila wo fa tshone tshifakhole.

- 8.1 Neani pfanapheledzo/tshikimu tsha raimi tshine tsha wanala kha ndima ya 4. (1)
- 8.2 Bulani zwithu ZWIRARU zwine zwa wanala kha ndima ya vhuraru zwine zwa itwa nga tshidakwa. (3)
- 8.3 Topolani mutaladzi une wa wanala kha ndima ya u thoma une wa sumbedza uri tshidakwa a tshi nga shanduki. (1)
- 8.4 Sumbedzani muhumbulo une wa ḁiswa nga ndima ya vhuvhili. (2)
- 8.5 Fhindulani mbudziso i tevhelaho nga u ri **Ndi zwone** kana **A si zwone**, ni dovhe ni tikedze:
Tshidakwa tshi fana na zwisiwana zwi vhushaini. (2)
- 8.6 Kha ndima ya vhuvhili hu na he murendi a shumisa figara ya muambo, i topoleni ni dovhe ni ṁee na dzina layo. (2)
- 8.7 Neani ṭhalutshedzo ya mutaladzi wa 13. (2)
- 8.8 Ṭalutshedzani muhumbulo muhulwane wa murendi tshirendo itshi. (1½)
- 8.9 Ambani nga vhungoho/u tendisea/u sa tendisea ha zwine murendi a khou amba kha ndima ya vhuvhili. (3)
- [17½]

KANA

MBUDZISO 9 (Mbudziso pfufhi)

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho:

Mbofholowo na mulalo zwi ngafhi? – LR Ndlovu

- 1 Ndi hone ro tshot'a pfamoni ya mulalo na mbofholowo,
- 2 He ra fuda vhañwe vha tshi rutshelwa thumbuni dza zwidza
- 3 He ra zhaka vhañwe vha tshi milwa nga milomo ya kotho,
- 4 He ra phuphudzika sa mabofu ri tshi dedengela,
- 5 Ri tshi rwiwa nga phamba na mihala nga mmbwa dza khulunoni.

- 6 Mukapi wa tshisima itali e si muki watsho,
- 7 Vhakapi vha tshisima tsha mbofholowo na mulalo vha sika nga dora,
- 8 Nge vha milwa nga mavu mafumo e zwandani,
- 9 Vhañwe vha vhoxwa zwanda vha kudzwa swiswini,
- 10 Hune tshedza tshavho tsha dzhavhulelwa vhugala.

- 11 Milambwana na mahovhohovho a malofha,
- 12 Matanza a hushulwaho nga mulomo wa kotho,
- 13 Khuwa na phosho nga vhatshili,
- 14 Ndi zwone zwiga zwa ndodzi ya dotshi-dotshi,
- 15 Zwi rangelaho vhufhelo phanda.

- 16 Ndi hone ro kavha mirunzini ya mbofholowo,
- 17 Bunga ri do dzhenavho lithihi,
- 18 Mivhala na mitupo zwa unga na magabelo a lwanzhe,
- 19 Musadzi ndi do vhingavho mutshena sa mahada
- 20 Kha khulunoni nda wanavho pfumi.

- 9.1 Nani pfanapheledzo/tshikimu tsha raimi tshine tsha wanala kha ndima ya 4. (1)
- 9.2 Bulani zwithu ZWIRARU zwine zwa wanala kha ndima ya vhuña zwe mbofholowo ya disa vhathuni. (3)
- 9.3 Topolani mutaladzi une wa wanala kha ndima ya u thoma une wa sumbedza uri vhalwelambofholowo vho vha vha tshi farwa vha pangwa dzhele musi vha kha ndwa ya mbofholowo. (1)
- 9.4 Sumbedzani muhumbulo une wa diswa nga ndima ya vhuña. (2)

- 9.5 Fhindulani mbudziso i tevhelaho nga u ri **Ndi zwone** kana **A si zwone**, ni dovhe ni tikedze:
Musi vhathu vha tshi vhothololwa kothoni ho vha na madakalo. (2)
- 9.6 Kha ndima ya vhuvhili hu na he murendi a shumisa murero, u topoleni ni dovhe ni nee thalutshedzo yawo zwi tshi elana na tshirendo itshi. (2)
- 9.7 Nani thalutshedzo ya mutaladzi wa 2. (2)
- 9.8 Thalutshedzani muhumbulo muhulwane wa murendi tshirendoni itshi. (1½)
- 9.9 Ambani nga vhungoho/u tendisea/u sa tendisea ha zwine murendi a khou amba kha ndima ya vhuvhili. (3)
[17½]

KANA

MBUDZISO 10 (Mbudziso pfufhi)

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho:

Ro tangana – AC Bvumbi

- 1 Nne na inwi
- 2 Ro tangana ndi songo humbula
- 3 Mbilu dzashu dza tangana
- 4 Dza vha mbilu nthihi
- 5 Ra humbula mazha
- 6 Dzo vhoxwa nga lufuno
- 7 Ra hotola rothe.
- 8 Lwendoni ri tshimbila ro hakana
- 9 Ri tshi posa maga khathihi
- 10 Ri tshi swika murunzini ra awela rothe
- 11 Ri tshi takuwa ra takuwa rothe
- 12 Hu si na luniwe lunako lu nkambaho.
- 13 Nda farwa nga ndala ni a ntikela khali
- 14 Nda farwa nga dora ni nkela madi
- 15 Nda farwa nga duda ni a nkota
- 16 Nda dzhenwa nga mbiti ni a nkhuthadza
- 17 Wangamuya wo fhola
- 18 Ri la ndilo nthihi
- 19 Ri kuvhatedzana nguvho nthihi
- 20 Ri amba nga ipfi lithihi
- 21 Ra thathedza vhavilinganyi
- 22 Vhokhuthe vha re zwifheti.

- 10.1 Nani pfanapheledzo/tshikimu tsha raimi tshine tsha wanala kha ndima ya 4. (1)
- 10.2 Ndi zwifhio ZWIRARU zwe zwa bvelela kha vhafunani nga nthani ha u tangana havho? Zwi buleni. (3)
- 10.3 Topolani mutaladzi une wa wanala kha ndima ya vhuvhili une wa sumbedza uri murendi o vha tshi funa onoyu a ethe. (1)
- 10.4 Sumbedzani muhumbulo une wa diswa nga ndima ya vhuraru. (2)
- 10.5 Fhindulani mbudziso i tevhelaho nga u ri **Ndi zwone** kana **A si zwone**, ni dovhe ni tikedze:
- Vhafunani vho vha vha tshi lwa na vhathu vhane vha vha lutanya. (2)
- 10.6 Kha ndima ya vhuvhili hu na he murendi a shumisa ndungekanyo. I buleni ni dovhe ni sumbedze uri ndi ngani. (2)
- 10.7 Nani thalutshedzo ya mutaladzi wa 17. (2)
- 10.8 Talutshedzani muhumbulo muhulwane wa murendi tshirendoni itshi. (1½)
- 10.9 Ambani nga vhungoho/u tendisea/u sa tendisea ha zwine murendi a khou amba kha ndima ya vhuvhili. (3)

[17½]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA D: 35
MARAGAGUTE: 70